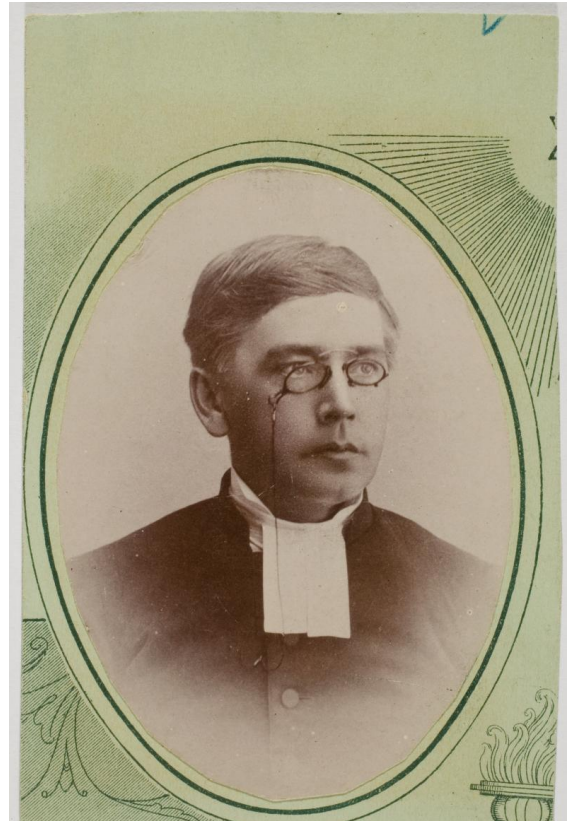

Pappilan vanhoja asukkaita: kirkkoherra Bengt Adolf Broms perheineen

Bengt Adolf Broms, kutsumanimeltään Adolf, syntyi 12. toukokuuta vuonna 1854 Mäntyharjulla, jossa hänen isänsä Adolf Fredrik Broms toimi nimismiehenä.¹ Adolf syntyi ison sisarusparven viidentenä lapsena, jonka jälkeen perheeseen syntyi vielä viisi lasta lisää. Bromsin kymmenestä lapsesta kolme kuoli pian syntymänsä jälkeen, mutta kuusi poikaa ja tyttö säilyivät hengissä aikuisikään asti.²

Jyväskylän lukiosta ylioppilaaksi päästyään Adolf tunsu kutsumusta kirkolliselle uralle, ja vuonna 1879 hän suoritti ylemmän teologisen tutkinnon³ Helsingin yliopistossa 25-vuotiaana. Urajalinta oli luontevaa jatkoa Bromsin vanhalle virkamies- ja pappissuvulle, jossa muun muassa Adolfin setä Aron Fredrik Broms oli työskennellyt Pornaisten ja Artjärven seurakuntien kappalaisena sekä Mäntsälän kappalaisen armovuodensaar- naajana⁴. Tammikuussa vuonna 1880 Adolf vihittiin papiksi Porvoossa ja määrättiin samalla kirkkoherran apulaiseksi kotiseurakuntaansa Mäntyharjulle.⁵

*Nuori Bengt Adolf Broms (1854–1923).
Museovirasto, historian kuvakokoelma.*

Vuonna 1880 Mäntyharjun kirkkoherrana toimi Karl Henrik Oskar Molander, joka oli muuttanut perheensä kanssa paikkakunnalle kolmisen vuotta aikaisemmin.⁶ Molanderin perhe oli samaan tapaan suuri kuin Bromsinkin perhe, ja Molanderien keskivaiheilla syntynyt tytär Elin Matilda Lovisa (kutsumanimeltään Elli) oli kovasti kiinnittänyt nuoren Adolfin huomion. Vuodesta 1880 muodostuikin isojen käänneiden vuosi Adolfin elämässä, sillä häntä ei ainoastaan vihitty sinä vuonna papiksi, vaan hänet vihittiin myös muutamaa kuukautta myöhemmin pyhään avioliittoon Ellin kanssa Mäntyharjun pappilassa, jossa morsiamen isä, kirkkoherra Karl Henrik Oskar Molander toimitti vihkimisen.⁷

¹ Syntyneiden ja kastettujen luettelot 1829–1855. Mäntyharjun seurakunnan arkisto I C:7

² Syntyneiden ja kastettujen luettelot 1829–1855. Mäntyharjun seurakunnan arkisto I C:7; Syntyneiden ja kastettujen luettelot 1856–1875. Mäntyharjun seurakunnan arkisto I C:8; Kuolleiden ja haudattujen luettelot 1829–1864. Mäntyharjun seurakunnan arkisto I F:7

³ Siihen aikaan teologinen erotutkinto.

⁴ Armovuosi oli Ruotsin vallan ajalta periytyvä tapa, jossa papin leski sai asua pappilassa vuoden ajan miehensä kuoleman jälkeen. Armovuoden aikana kuolleen papin tehtäviä hoiti armovuodensaar- naaja.

⁵ SKS 2017, Suomen papisto 1800–1920 -verkkójulkaisu

⁶ SKS 2017, Suomen papisto 1800–1920 -verkkójulkaisu

⁷ Vihittyjen luettelot 1876–1932. Mäntyharjun seurakunnan arkisto I Eb:2; Kuulutettujen luettelot 1873–1885. Mäntyharjun seurakunnan arkisto I Ea:6; Uusi Suometar 7.4.1880

Monien aikaistensa tapaan Adolfin ja Ellin häitä vietettiin vasta sitten, kun miehen virka tai ura oli varmistunut. Tuttu uravalinta oli varmasti mieleen Molanderin perheelle, ja arvolleen sopivasti papin tyttärestä tuli avioliiton solmimisen myötä papin rouva.

Suomessa elettiin suurten yhteiskunnallisten murrosten ja muutosten aikaa. Autonomian aikana (1809–1917) ihanne rakkausavioliitosta ohitti vanhan laskelmoivamman avioliiton solmimisperinteen. Yleiseksi käytännöksi muodostui se, että nuoret tekivät itse puolisovalinnan, jonka jälkeen avioliitolle hankittiin vanhempien suostumus. Yleensä lupa heltisi suosiolla, koska uudesta käytännöstä huolimatta säädynmukaista sopivuuden rajaa ei ollut tapana ylittää. Säätyisidonnaisuuden lisäksi aikalaiset kokivat tärkeäksi kriteeriksi tarpeeksi suuren ikäeron aviopuolisoiden välillä. Miehen tuli olla naista vanhempi, koska naisen ajateltiin olevan onnellisin katsoessaan miestänsä ylöspäin.⁸ Naimisiin mennessään Adolf oli 25-vuotias ja Elli 18 vuotta.

Yhteiselonsa Adolf ja Elli saivat aloittaa tutuissa kotioloissa Mäntyharjulla läheistensä ja sukulaistensa ympäröiminä. Kovin kauas kotoa he eivät joutuneet muuttamaan sittenkään, kun Adolf määrättiin Mikkelin kirkkoherran 1. kappalaisen apulaiseksi kesällä 1880. Vuoteen 1883 mennessä Adolf oli edennyt urallaan 2. kappalaiseksi suorittuaan kiitettävien arvosanojen kirkkoherran virkaan vaadittavan pastoraalitutkinnon edellisenä vuotena, ja vuonna 1886 hänet valittiinkin jo kirkkoherraksi Myrskylän seurakuntaan.⁹

Kirkkoherran viran saaminen oli papin työuran kannalta suuri askel eteenpäin. Papin ura oli aluksi hyvin epävarma, eikä vakituisen viran saanti onnistunut moneltakaan heti. Pappisuralle lähteneet saivat kappalaisen viran keskimäärin 34-vuotiaana ja kirkkoherraksi pääsi noin 44-vuotiaana. Kirkkoherran virka oli useimmiten papin uran päätepiste, jossa pysyttiin aina kuolemaan asti.¹⁰ Adolf saavutti kirkkoherran aseman huomattavan nuorena, vain 32-vuotiaana. Ellille aviopuolison saavuttama korkea virka-asema merkitsi turvatumpaa taloudellista tilannetta sekä arvonnousua yhteiskunnassa. Aikalaisten silmissä oli kunnioitettavampaa olla kirkkoherran kuin papin rouva.

Ahkerä Adolf kunnostautui papinviran ohella myös opetustehtävissä. Mikkelin vuosinaan hän toimi Mikkelin tyttökoulun suomen kielen opettajana vuosina 1880–1886 sekä uskonnon opettajana vuosina 1882–1886. Myrskylän seurakunnan kirkkoherrana toimiessaan hän puolestaan otti hoitaakseen Myrskylässä sijainneen pahantapaisten ja turvattomien poikien kodin johtajan tehtävät.¹¹

Mikkelin ja Myrskylän vuosina Bromsin perhe kasvoi kahdeksalla lapsella. Mikkelissä syntyivät 1881 perheen esikoispoika Oskar Adolf Jonatan, 1882 Aino Elli Maria, 1884 Alvar Adolf Hedley

⁸ Häggman 1994, 86, 94–95, 100; Sulkunen 1995, 50

⁹ SKS 2017, Suomen papisto 1800–1920 -verkkójulkaisu

¹⁰ Wirilander 1974, 259–261

¹¹ SKS 2017, Suomen papisto 1800–1920 -verkkójulkaisu; ks. myös Lahti 6.10.1914; Uusi Suomi 15.6.1923; Etelä-Suomen Sanomat 14.7.1923; Länsi-Savo 16.7.1923; Uusimaa 16.7.1923; Lahti 17.7.1923; Orimattilan Uutiset 19.7.1923

sekä 1886 Ilona Elisabet.¹² Perhettä kuitenkin kohtasi raskas suru, kun kolmas lapsi Alvar Adolf Hedley menehtyi vain yhdeksän kuukauden ja kolmen päivän ikäisenä.¹³

Alvar Adolf Hedleyn kuolinilmoitus Uusi Suometar -lehdessä 20.1.1885.

”Ilmoitamme että rakastettu pienokaisemme Alvar Adolf Hedley rauhallisesti nukkui kuolemaan Sutelan pappilassa Mikkelisissä tammikuun 13. päivänä 1885 katkeraksi suruksi meille ja kahdelle sisarukselle”, Elli ja Adolf kirjoittivat Uusi Suometar -lehden kuolinilmoituksessa 20.1.1885.

”Siell’ on nyt tallella hän luona Herran, suo Jesu että mekin saamme kerran myös sinne tulla ja hänen kuulla laulawan woitonwirttä sulo-suulla”, kuului kuolinilmoituksen loppu.¹⁴

Ennenaikaisen kuoleman ja vakavien sairauksien läsnäolo olivat arkipäivää 1800-luvun Suomessa. Kuolema kuului lapsuuteen, sillä noin 14 prosenttia lapsista kuoli ennen 1-vuotispäiväänsä. Tavallisimmat syyt varhaiseen kuolemaan olivat sairaudet, joita ei millään pystytty välttämään.

Myös jokaiseen synnytykseen kätkeytyi menetyksen uhka niin äidin kuin vauvankin osalta.¹⁵ Alvar Adolf Hedleyn kuoleman jälkeen Adolfin ja Ellin ei kuitenkaan enää tarvinnut kohdata samanlaista surua, sillä muut lapset säilyivät elossa kriittisten varhaisvuosien läpi.

Myrskylässä perheeseen syntyivät 1888 Aune Synnöve, 1889 Kurt Arne Valdemar, 1892 Bengt Harry Elias ja 1894 Elsa Margit Salome.¹⁶ Myrskylässä Bromsit viihtyivätkin yhdeksän vuoden ajan aina siihen asti, kunnes Adolf vuonna 1895 nimitettiin Elimäen kirkkoherraksi.¹⁷

”Kokonaista 9 vuotta waikutti Adolf Broms miehuutensa parhaassa ijässä Myrskylän kirkkoherana”, muisteltiin Lahti-sanomalehdessä 26.7.1923 sen jälkeen, kun tieto Adolfin kuolemasta oli tavoittanut myrskyläläiset.

”27 vuotta on kulunut siitä kun hän ainiaaksi jätti Myrskylän, mutta vielä elää uskollisen ja tunnollisen sielunpaimenen muisto wanhemmassa sukupolvessa. Adolf Broms ei tahtonut olla muuta kuin sielunpaimen. Poliitikasta hän pysyi erillään, keskitti tehtävänsä pääasiaan. Sillä alalla hän myös sai aikaan paljon. Hänellä oli se lahja mitä sielunpaimenelle on suuriarwainen: rauhaa rakastawa, lempeä, ihmisystäwällinen mieliala.”¹⁸

¹² Uusi Suometar 15.4.1884; Åbo Tidning 25.4.1884; Kauppalehti 2.6.1928; Uusi Suomi 2.6.1928; Uusi Suomi 12.1.1939; Hufvudstadsbladet 12.1.1939; Turun Sanomat 12.1.1939; Svenska Pressen 12.1.1939; Viipurin läänin henkikirjat 1917–1917 Vi:401

¹³ Finland 20.1.1885; Åbo Tidning 21.1.1885; Mikkelin Sanomat 22.1.1885

¹⁴ Uusi Suometar -lehti 20.1.1885; ks. myös Finland 20.1.1885

¹⁵ Häggman 1994, 83–84; Hulkko 1993, 72; Sulkunen 1995, 113

¹⁶ Uusi Suometar 6.1.1888; Finland 11.11.1889; Uusi Suometar 12.11.1889; Åbo Underrättelser 13.11.1889; Uusi Suometar 11.3.1892; Åbo Underrättelser 13.3.1892; Wasa Tidning 15.3.1892; Päivälehti 21.2.1894; Uusi Suometar 22.2.1894; Wasa Tidning 22.2.1894

¹⁷ SKS 2017, Suomen papisto 1800–1920 -verkkojulkaisu

¹⁸ Lahti 26.7.1923

Elimäellä aikaa vierähti toiset yhdeksän vuotta, ja siinä välissä Bromsin perhe kasvoi vielä kolmella lapsella: Anna Valborg syntyi 1896, Märta Solveig Victoria 1900 ja perheen kuopus Eva Margareta 1903.

Eva Margaretan syntymän aikaan Mäntsälässä vietettiin jännittäviä aikoja. Edellisenä vuonna Mäntsälän seurakunnan pitkäaikainen ja pitkäikäinen kirkkoherra Karl Edvard Aspelund oli kuollut, ja uuden kirkkoherran valitseminen oli tullut ajankohtaiseksi.¹⁹ Mäntsälän kirkkoheranvaalissa Elimäen kirkkoherra Bengt Adolf Broms sai äänet 209 seurakuntalaiselta ja Eckerön kirkkoherra Ernst Lundqvist äänet 82 seurakuntalaiselta, kun taas Foglön kirkkoherra Karl Ols-sonin äänisaalis jäi vain kuuteen ääneen.²⁰ Niinpä Suomalainen Wirallinen Lehti 25.4.1903 saattoi julistaa lukijoilleen, että:

”Keisarillinen Senaatti on 31 päivänä Maaliskuuta 1903 nimittänyt ja siirtänyt Elimäen seurakunnan kirkkoherran Adolf Broms’in kirkkoherraksi Mäntsälän kirkkoherrakuntaan.”²¹

Mäntsälän kirkkoherran virkaan Adolf asetettiin virallisesti vasta runsas vuosi myöhemmin 1.5.1904²², ja muuttoa Mäntsälään edelsivät muun muassa haikeat jäähyväisjuhlat Elimäellä.

”Jäähyväisillä oliwat Elimäen seurakuntalaisten puolesta walittu lähetystö, johon kuului tois- takymmentä henkeä, sekä kunnan kansakoulujen johtokunta ja useimmat opettajat wiime sun- nuntaina w. k. 24 p:nä poismuuttawan kirkkoherran Adolf Bromsin luona Elimäen pappilassa. Wieraswarainen isäntäväki osotti herttaista ystävällisyyttä jokaiselle”, kirjoitettiin Uusi Suo- metar -lehdessä 1.5.1904.

”Seurakunnan lähetystön puolesta puhui opettaja J. J. Ansas, tulkiten kirkkoherralle ja hänen perheelleen seurakuntalaisten wilpittömän kiitollisuuden ja kaipauksen tunteet ja toiwottaen heille Jumalan siunausta uudessa paikassaan Mäntsälässä, jonne he nyt siirtyvät.”

Muistolahjana Bromsit saivat ”komean kirjoituspöydän ja tusinan aistikkaita, hopeaisia ruoka- lusikoita”. Myös Elimäellä Adolf oli jatkanut kansakoulujen hyväksi tehtävää työtään, ja jäähy- väisjuhlissaan hän sai kiitokset muun muassa yleisen kansakoulujen johtokunnan esimiehenä toimimisesta.

”Pysywän ja hauskan muiston teki tämä illanwietto, joka samalla oli eronhetki, jokaiseen läs- näolijaan”, lehdessä todettiin.²³

Mäntsälässä Bromsin perhettä odotti upouusi pappila, joka oli valmistunut muutamaa vuotta aikaisemmin. Ainoastaan perheen vanhin poika Oskar ei muuttanut enää perheensä mukana Mäntsälään, sillä hän opiskeli tilastotiedettä Helsingin yliopistossa.²⁴ Vanhin tyttäristä, Aino, meni puolestaan naimisiin jo seuraavana vuonna Kurikan kunnanlääkäri Matti Takalan kanssa ja muutti avioliiton myötä pois pappilasta.²⁵ Muut lapset sen sijaan osallistuivat vilkkaasti

¹⁹ Manninen 1993, 366, 370

²⁰ Västra Finland 26.11.1902

²¹ Suomalainen Wirallinen Lehti 25.4.1903; ks. myös Tampereen Uutiset 2.4.1903

²² SKS 2017, Suomen papisto 1800–1920 -verkkójulkaisu

²³ Uusi Suometar 1.5.1904

²⁴ Manninen 1993, 371, 392

²⁵ Pohjan Poika 11.9.1905

uuden kotipaikkakuntansa elämään, ja lasten ikäjakauma vuonna 1904 ulottui aina 1-vuotiaasta pikku Evasta 18-vuotiaaseen Ilonaan.

Pappissäädystä niin rovahtit kuin kappalaisetkin matkustivat paljon, ja varsinkin miehen poissa ollessa taloudenpito oli kokonaan vaimon harteilla. Elli-rouvan elämä Mäntsälän uudessa pappilassa oli varmasti eloisaa, äänekkästä ja kiireen täyttämää. Hänen vastuullaan oli huolehtia lapsista, naispuolisesta palvelusväestä, karjasta, ruokataloudesta ja vaatehuollosta. Työmäärää lisäsi omavaraisuus, joka vaati nimenomaan naisten työpanosta. Kankaiden kudonnan ja ompelun lisäksi omavaraistalouteen kuuluivat myös kotieläinten sekä kasvimaan hoito. Pienemmissäkin taloissa tarvittiin palvelusväkeä, mutta pappiloissa, herraskartanoissa ja suurissa maalaistaloissa palvelusväen määrä saattoi nousta huomattavaksi.²⁶

Mäntsälän uusi pappila noin vuonna 1900. Tuntematon valokuvaaja, Mäntsälän museotoimen valokuvakokoelma.

Monesti pappilan aikataulua sekoittivat sopimattomaan aikaan saapuneet yllätysvieraat, jotka keskeyttivät arkisen ahertamisen. Myös vieraiden vastaanottaminen ja viihdyttäminen oli rouvien vastuulla, ja pappilan väki otti tunnetusti usein vieraita vastaan.²⁷ Joskus kestettiin oikein korkea-arvoisia vieraita, kun esimerkiksi piispa tuli kylään. Bromsien aikana Porvoon hiippakunnan piispa Herman Råbergh suoritti piispantarkastuksen Mäntsälässä kahteen kertaan:

²⁶ Klinge 1997, 101, 105

²⁷ Ollila 2000, 49–50

ensin vuonna 1904, jolloin hän samalla asetti uuden kirkkoherra Bengt Adolf Bromsin virkaansa, sekä toisen kerran vuonna 1911.²⁸

Pappilaan muuttanut iso lapsikatras toi mukanaan kaivattua sähkökyttä pienelle paikkakunnalle ja virkistävän tuulahduksen seurapiireihin. Perheen näkyvin hahmo oli veljeksistä nuorin, Harry, joka oli perustamassa kirkonkylälle urheiluseuraa ja toimi sen johtajana. Hän otti osaa muidenkin nuorisoseurojen toimintaan ja työskenteli hetken aikaa jopa virkaa toimittavana kansakoulunopettajana kirkonkylällä. Välillä hän kirjoitteli paikallislehtiin tulisia mielipidekirjoituksia ja puolusti urheiluseuransa olemassaoloa ja sen taustalla olevia aatteita.²⁹

Kuvassa on Mäntsälän urheiluseuran johtokunnan jäseniä Sääksjärven rannalla vuonna 1916. Numero 2 on Harry Broms. Suomen Urheilulehti 7.12.1916.

Harry oli myös toivottu esiintyjä illanviettoihin ja kulttuuritapahtumiin, sillä häneltä löytyi niin musiikillisia lahjoja kuin esiintymistaitoja.³⁰ Kun esimerkiksi Porvoon piirin opettajakokous koontui Mäntsälässä vuonna 1912, oli jäsenten tarkoitus pitää asiakysymysten käsittelyn jälkeen pieni illanvietto koululla, mutta kansakouluaatteelle suopea kirkkoherra Adolf Broms kutsuikin heidät kylään pappilaan.

”Täällä kului aika rattoisasti ja hauskasti, siitä lämmin kiitos pappilan herttaiselle ja hywäntahoiselle herraswäelle. Tunnelmaa kohottivat wielä musiikkiesitykset, joita herrat Harry Broms, H. Puro ja Osk. Alanko esittivät”, kirjoitettiin Uusimaa-lehdessä 17.1.1912.³¹

²⁸ Manninen 1993, 394

²⁹ Uusimaa 23.1.1911; Uusimaa 5.9.1910; Uusimaa 10.1.1912; Uusimaa 4.3.1912; Uusimaa 13.3.1912; Uusimaa 18.3.1912

³⁰ Uusimaa 10.1.1912

³¹ Uusimaa 17.1.1912

Samana vuonna Mäntsälän kirkossa järjestettiin juhannuspäivän kirkkokonsertti, jossa esiintyivät muun muassa Mäntsälän torvisoittokunta, Harry Broms, pitäjänkuulu laulaja Alexandra Winqvist sekä opettajat Heikki Puro ja Oskari Alanko. Konsertti sai jalkeille melkein koko Mäntsälän pitäjän musiikkia harrastavan yleisön, ja kirkko olikin ääriään myöten täynnä. Uusimaa-lehdessä osallistujia arvioitiin olleen vähintään 1200 henkeä. Harry Broms säesti ensin Alexandra Winqvistin laulua ja sen jälkeen esitti uruilla osan Schubertin oopperasta 78 ja flyygelillä Chopinin hautajaismarssin.³²

”Urkujen soitto näkyi erikoisemmin yleisöä miellyttävän, flyygelin soitto taasen ei kuulunut kuin lähempänä istujille. - - Ellei ota huomioon jo mainitsemaani herrojen Alangon ja Puron onnettomuuksia wiulunkielien petollisuuteen nähden ja ehkä hieman liian pitkää ohjelmaa, joka mainitusta syystä wenyi aiwan tuskastuttawan pitkäksi, niin woi sanoa, että konsertti oli arwokas ja ansaitsi kyllä saadakin runsaan kuulijakunnan”, kuului lehden tuomio.³³

Pappilan työntäyteisen ja eläväisen arjen ja juhlan keskellä Bromsit joutuivat myös miettimään lastensa kasvatusta ja koulutusta. Säätyläisperheissä lasten kasvatusta nähtiin vanhempien tärkeimmäksi maanpäälliseksi tehtäväksi, ja tavoitteena oli kasvattaa lapsista siveitä, kohtuullisia, kuuliaisia, hiljaisia, rehellisiä ja ahkeria ihmisiä, joilla oli ennen kaikkea hyvät kristilliset arvot.³⁴ Ennen kouluun lähtemistä lapsille annettiin alkeisopetusta kotona, joka tarkoitti luku- ja kirjoitustaidon omaksumista sekä kristinuskon perusteiden ymmärtämistä.³⁵ Monesti alkeisopetusta antoivat joko äiti tai vanhemmat sisaret, mutta osa perheistä palkkasi lapsilleen kotiopettajan. Palvelijoista kotiopettaja olikin arvoasteikossa korkeimmalla sijalla, koska vain varakkaissa perheissä oli varaa kouluttaa lapset kotona.³⁶ Pian Mäntsälään muuttonsa jälkeen Bromsit alkoivatkin etsiä pappilaan ulkopuolista opettajaa.

”Nuori, vaatimaton neiti, joka taitaa myös ruotsinkieltä, saa paikan kotiopettajattarena syyskuun 1 päivästä. Vastaukset palkkavaatimuksiin lähetettävä mitä pikemmin kirkkoherra Ad. Bromsille, osoitteella Mäntsälän pappila”, kehoitettiin Uusi Suometar -lehdessä 5.8.1906.³⁷

Yleensä lapset aloittivat varsinaisen koulu-uransa ja säännöllisen koulunkäynnin 8–10 vuoden iässä, jonka jälkeen tyttöjen ja poikien kasvatusta eriytyi toisistaan, sillä tyttöjen kasvatuksessa alettiin korostaa naiselliseksi katsottuja taitoja tiedon kustannuksella.³⁸ Opiskelu oli ollut vielä 1800-luvulla poikien etuoikeus, koska tyttöjen elämäntehtävän ajateltiin olevan aviomiehestä ja lapsista huolehtiminen, eikä siihen tarvittu teoreettista koulutusta.³⁹ Näin ajateltiin edelleen myös Bromseilla, vaikka elettiin jo 1900-luvun ensimmäisiä vuosikymmeniä, eikä säätyläisperheissä nainen ylioppilaana ollut enää samanlainen kummajainen kuin muutamaa vuosikymmentä aikaisemmin. Perheen tyttöjen tietä kohti korkeampaa koulutusta ei silottanut edes se, että kirkkoherra Adolf Broms oli ollut läpi työuransa vakaa kansakoulujen puolesta puhuja ja jatkoi Mäntsälässä ollessaankin innokasta koululaitoksen kehittämistyötä.⁴⁰

³² Uusimaa 28.6.1912; Manninen 1993, 552

³³ Uusimaa 28.6.1912

³⁴ Räisänen 1995, 94; Tähtinen 1992, 58, 89, 92

³⁵ Ollila 1998, 19; ks. myös Klinge 1997, 102

³⁶ Tuohela 1997, 244.

³⁷ Uusi Suometar 5.8.1906

³⁸ Häggman 1994, 107, 113–114

³⁹ Ollila 1998, 33, 35

⁴⁰ Manninen 1993, 371; Helsingin Sanomat 4.5.1916

Perheen kaikki kolme poikaa saivat kuitenkin vaikuttavan koulutuksen ja uran. Jokainen heistä kirjoitti ylioppilaaksi, jonka jälkeen veljekset siirtyivät opiskelemaan Helsingin yliopistoon⁴¹ ja valmistuivat ensin filosofian kandidaateiksi ja sen jälkeen maistereiksi. Vanhin poika Oskar luki tilastotieteitä, kun taas nuorempia veljiä, Arnea ja Harrya, kiinnostivat oikeustieteen opinnot. Valmistuttuaan Oskar työskenteli Tullihallituksen tilastokonttorin johtajana ja myöhemmin pankinjohtajana, Arne ja Harry puolestaan toimivat asianajajina ja varatuomareina perustaen omat lakiasiaintointimistonsa, jonka jälkeen hekin antautuivat pankkiuralle.⁴²

*Oskar Broms ja sukunimen vaihdon jälkeen
Oskari Autere. Uusi Suomi 2.6.1928.*

”Oskari Autereella (Oskar vaihtoi suomalaiseen sukunimeen vuonna 1906⁴³) oli suuret lahjat ja laajat ja perusteelliset tiedot”, ihasteltiin Uusi Suomi -lehden ja Kauppalehden muistokirjoituksissa pian hänen kuolemansa jälkeen 1928.

”Hän on julkaissut useita tutkimuksia erikoisalaltaan ja häntä käytettiin useissa valtion komiteoissa jäsenenä tai sihteerinä. Ylioppilasajanaan hän otti innokkaasti osaa ylioppilaspolitiikkaan ja yleisiin harrastuksiin, ollen m. m. ylioppilaskunnan hoitokomitean jäsenenä. Autereen erikoisharrastuksiin kuului myöskin postimerkkien keräily”, lehden lukijoille kerrottiin.⁴⁴

Pikkuveli Harry puolestaan ei saanut enempää eikä vähempää kuin Suomen presidentiltä nimityksen uuteen tehtäväänsä: ”Tasavallan presidentti on eilen valtioneuvostossa tapahtuneessa esittelyssä nimittänyt varatuomari Bengt Harry Bromsin Suomen Pankin avoinna olevaan johtokunnan jäsenen virkaan.”⁴⁵

Bromsin pojat saivat siis kotoaan erinomaiset eväät elämään ja pystyivät ponnistamaan työurillaan aivan yhteiskunnan kärkipään tehtäviin sekä suomalaisen sivistyneistön kermaan. Perheen seitsemää tytärtä kasvatettiin kuitenkin aviovaimon, äidin ja emännän rooleihin. Jonkin verran koulutusta tytötkin saivat, mutta opintie nousi pystyyn ennen lukiota. Tytöistä ainakin Aino, Ilona ja Aune kävivät Viipurin ruotsalaisen tyttökoulun ja saivat sieltä päästötodistuksen.⁴⁶

⁴¹ Siihen aikaan Keisarillinen Suomen Aleksanterin-Yliopisto

⁴² Helsingin yliopiston Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899 ja Ylioppilasmatrikkeli 1900–1907 -verkkojulkaisut; Keisarillinen Suomen Aleksanterin-Yliopisto; Suomen yliopiston luettelo nro Syys 1.1.1912, 36, 66, 129; Wiipuri 15.12.1912; Uusimaa 18.6.1913; Turun Sanomat 23.11.1915; Turun Sanomat 24.11.1915; Tuulispää 9.6.1916; Uusi Suomi 22.6.1923; Keski-Uusimaa 23.6.1923; Uusi Suomi 11.3.1924; Uusi Suomi 9.11.1926; Uusi Suomi 28.12.1926; Kauppalehti 2.6.1928; Uusi Suomi 2.6.1928

⁴³ Uusi Suometar 12.5.1906; Uusmaalainen 1.6.1906

⁴⁴ Uusi Suomi 2.6.1928; Kauppalehti 2.6.1928

⁴⁵ Uusi Suomi 22.6.1923; Keski-Uusimaa 23.6.1923

⁴⁶ Wiborgs Nyheter 1.6.1899; Wiipurin Sanomat 1.6.1899; Wiipuri 1.6.1902; Wiborgs Nyheter 2.6.1902; Wiborgs Nyheter 31.5.1904; Wiipuri 1.6.1904; Wiipurin Sanomat 1.6.1904

Suomessa tyttökouluja alettiin perustaa 1800-luvun puolivälin jälkeen, ja niiden opetussuunnitelmassa huomioitiin erityisesti tyttöjen tuleva kutsumus äiteinä ja vaimoina. Opetukseen kuului tyttöjen kasvattaminen hyväksi taloudenhoitajiksi ja emänniksi.⁴⁷ Fruntimmersskolan i Viborg (Viipurin tyttökoulu) oli Suomen ensimmäinen tyttökoulu, joten Bromsin tytöt lähetettiin opiskelemaan hyvin perinteikkääseen ja pitkät juuret omaavaan arvostettuun opinahjoon.⁴⁸

Lasten kasvaessa ja vanhetessa isä Adolfilla ja äiti Ellillä riitti aihetta juhlaan, sillä lasten isot virstanpylväät seurasivat kiivaassa tahdissa toinen toistaan: milloin juhlittiin ripille pääsyä, milloin kihlautumista ja häitä, milloin valmistujaisia ja milloin lastenlasten syntymiä ja ristiäisiä.

Perheen vanhimman tyttären Aionon häitä vietettiin Mäntsälän pappilassa jo vuonna 1905, jonka jälkeen oli perheen poikien vuoro. Oskar meni naimisiin 1909, Arne 1913 ja Harry 1916. Perheen poikien häät eivät aiheuttaneet samanlaista säpinää Mäntsälässä kuin tyttären, koska veljekset olivat muuttaneet jo hyvän aikaa sitten muualle opiskelemaan, ja häitäkin vietettiin morsianten kotipaikkakunnilla. Kuitenkin perheen tyttärinä Ilona ehti viettää häitään Mäntsälän pappilassa isosiskonsa Aionon tapaan.

”Awioliittoon vihittiin viime perjantaina morsiamen kodissa Mäntsälässä kruununnimismies Edwin Krokfors ja nti Ilona Broms, lääninrowasti Adolf Bromsin ja hänen puolisonsa o.s. Molander, tytär”, kirjoitettiin Uusimaa-lehdessä 23.8.1915.⁴⁹

Bromsin kaikista vihille päätyneistä tyttärinä jokainen solmi avioliiton hyvistä taustoista tulleiden ja korkeaa koulutusta saaneiden miesten kanssa. Poikkeuksena oli Anna, joka meni naimisiin vuonna 1917 maanviljelijäsuvusta tulleen äveriään sepän pojan Oskari Paatelan kanssa, mutta Oskari olikin kuuluisa taiteilija, joka oli maalannut muun muassa alttaritaulut Vironlahden ja Alavuden kirkkoihin. Eva vihittiin 1921 vänrikki, konttoripäällikkö Leo Spolanderin kanssa ja Elsa 1933 lehtori Albert Gyllenbögelin kanssa.⁵⁰

Erityisesti Aino, joka oli Bromsin tyttärinä vanhin, oli äitinsä Ellin tapaan oman sukupolvensa säätyläisnaisten tyypillinen edustaja, joka työskenteli uutterasti ja uhrautuvasti kodinpiirissä emäntänä, vaimona ja äitinä. Sukupuolten välinen työnjako noudatti 1800-luvun totuttua mallia, jossa koti oli naisen valtakunta, jota hän emännöi, ja mies kävi palkkatöissä osallistumatta taloudenpitoon.⁵¹ Aionon opintaival oli päättynyt Viipurin tyttökouluun, jonka jälkeen hän oli mennyt 22-vuotiaana naimisiin piirilääkäri Matti Takalan kanssa ja saanut kahdeksan lasta. Omaisten suureksi järkytykseksi Aino kuoli täysin yllättäen 56-vuotiaana tammikuussa vuonna 1939. Hänen hyvä ystävänsä Aili Alanen purki omaa ja muidenkin surua ja epäuskoa Turun Sanomien muistokirjoituksessa:

”Sinulle, Aino, joka vielä viikko sitten niin hyvänä, hellänä ja herttaisena työskentelit kodissasi omaistesi hyväksi, soivat kumeat kuolinkellot. - - Me ihmiset, ystäväsi, ennen kaikkea omaisesi,

⁴⁷ Ollila 1998, 33–35

⁴⁸ Koivunen 2007, 3

⁴⁹ Hufvudstadsbladet 28.3.1909; Nya Pressen 29.3.1909; Turun Lehti 25.9.1913; Uusimaa 23.8.1915; Turun Lehti 20.5.1916

⁵⁰ Hufvudstadsbladet 17.6.1917; Lahti 19.6.1917; Uusimaa 20.6.1917; Uusi Suomi 1.5.1921; Uusimaa 9.5.1921; Hufvudstadsbladet 1.5.1921; Aika 7.6.1933; Ilta-Sanomat 27.6.1933

⁵¹ Turun Sanomat 12.1.1939; Uusi Aura 15.1.1939; Uusi Suomi 12.1.1939; Lomu 2013, 107–109

Aino Takalan o.s. Bromsin kuolin- ilmoitus Uusi Suomessa 12.1.1939.

emme ymmärrä, miksi juuri Sinun vuorosi tuli nyt astua tuo- hon suureen tuntemattomaan. Ihmissilmin, ihmismielin olisi(t) vielä niin tärkeä olemaan kodissasi miehesi ja lastesi hoivaajana – meille ystäville auringonpaistetta, iloa ja hy- vyyttä säteilemässä. Mutta rakas Isämme taivaassa, Hän ymmärtää paremmin kuin me. Hän piti Sinut kypsänä vil- jana, jonka tahtoi korjata aherrusta täynnä olevasta elä- mästä suureen lepoonsa iankaikkiseen elämään. - - Kiitos Sinulle, Aino, kaikesta valosta ja lämmöstä, jota loit elä- mämme usein pimeisiin päiviin. Kiitos Sinulle 26 vuotta kes- täneestä uskollisesta ystävydestäsi. Palkitkoon rakas Tai- vaallinen Isämme kaikki vaivannäkösi omaistesi edessä.”⁵²

Bromsin muista tyttäristä ainakin Anna ja Eva venyttivät elä- mänpiiriään jo hieman kodinpiiriä laajemmaksi. Anna piti hetken aikaa kehysliikettä yhdessä miehensä, taiteilija Os- kari Paatelan, kanssa, eikä liike olisi pyörinyt ilman häntä, sillä Oskari oli toivottoman epäkäytännöllinen ja taiteilijoi- den tapaan elämäntavoiltaan boheemi. Anna tunnettiin Helsingin seurapiireissä ’kauniina Annana’, jolla oli kauneu- den lisäksi myös päätä, sydäntä ja aimo annos käytännöllii- syyttä. Anna piti liikkeen järjestyksessä ja huolehti laskujen maksamisista ja perimisistä. Oskari puolestaan vastasi kehysmestarina taulujen kehystämisestä. Kehysliike tosin piti lopettaa, kun rakennus, jossa liiketila sijaitsi, vaihtoi omis- tajaa. Tämän jälkeen Anna otti vastaan paikan konttorissa.⁵³

Eva puolestaan otti aktiivisesti osaa Orimattilan järjestöelämään ollen jäsenenä seurakunnan diakoniatoimikunnassa sekä Lotta Svärdin Orimattilan paikallisosastossa, jonka varustusjaos- ton päällikkönä hän toimi.⁵⁴

Mäntsälän vuosinaan 1904–1916 kirkkoherra Adolf Bromsin arvostus oli yhä vain noussut hiip- pakunnan kirkollisissa piireissä. Vuonna 1910 hänelle myönnettiin sekä rovastin arvo että Py- hän Annan ritarikunnan 3. luokan kunniamerkki⁵⁵, kun taas Pyhän Stanislauksen ritarikunnan 3. luokan kunniamerkin hän oli saanut jo vuonna 1894.⁵⁶ Vuoden 1913 lääninrovastin vaalissa hän voitti selvin lukeminen kilpakumppaninsa Axel Murénin: ”Tiistaina Mäntsälässä pidetyssä rowastikunnan kokouksessa, jossa toimitettiin lääninrowastin waali Tuusulan rowastikun- nassa, sai 6 ääntä w. t. lääninrowasti, Mäntsälän kirkkoherra Adolf Broms ja 1 äänen Hausjär- wen kirkkoherra, jumaluusopin kand. Axel Murén.”⁵⁷

Näin ollen Adolfista tuli Tuusulan rovastikunnan lääninrovasti vuotta aikaisemmin kuin hän täytti 60 vuotta. Kirkkoherran syntymäpäivät noteerattiin tammikuussa 1914 useissa lehdissä

⁵² Uusi Aura 15.1.1939

⁵³ Tirranen 1995, 120–121; Reitala, Suomen kansallisbiografia osa 7, ”Paatela, Oskari (1888–1952)”, s. 439–440

⁵⁴ Lahti 21.1.1936; Etelä-Suomen Sanomat 1.11.1938

⁵⁵ Suomalainen Wirallinen Lehti 2.5.1910; Finlands Allmänna Tidning 2.5.1910

⁵⁶ SKS 2017, Suomen papisto 1800–1920 -verkkojulkaisu; Suomalainen Wirallinen Lehti 30.4.1894

⁵⁷ Uusmaalainen 17.1.1913

ympäri Suomea, ja Mäntsälässä riitti vipinää juhlapäivänä: ”Aamupäivällä kävi hänen luonaan kunniatervehdyksellä pitäjän kunnallisten laitosten edustajat: kunnan waltuuston, kuntakouksen ja kunnallislautakunnan puheenjohtajat ja osa kirkkoneuwoston jäseniä. Pitkin päiwää sai sitten wielä päiwän sankari vastaanottaa tervehdyskäyntejä, onnitteluja ja kukkalaitteita ystävien ja kiitollisten seurakuntalaisten taholta.”⁵⁸

60-vuotias Adolf Broms.
Helsingin Kaiku 9.5.1914.

Juhlallisesta syntymäpäivästä ei ollut kulunut kauaakaan, kun jo saman vuoden lokakuussa Mäntsälässä kuultiin varsin kummia uutisia: Adolf oli lähtenyt mukaan Orimattilan seurakunnan kirkkoherranvaaliin ja tullut valituksi – vieläpä selkeällä äänierolla. Toisella vaalisijalla ollut Adolf sai vaalissa 731 ääntä, kun kolmannella vaalisijalla ollut Elimäen kirkkoherra Gustaf Werner Törnvall sai 449 ääntä ja ensimmäisellä vaalisijalla ollut Raision kirkkoherra Henrik Nurmio 57 ääntä.⁵⁹ Tilanne oli mäntsäläläisille shokeeraava, sillä yleensä kirkkoherrat olivat pysyneet virassaan kuolemaansa asti. Mäntsälän kirkkoherran virka oli arvostettu ja suhteellisen hyväpalkkainen, joten virkaan pystyttiin valitsemaan kokeneita ja arvostettuja pappeja, jotka olivat tulleet jäädäkseen. Adolfin lähdön syyt olivat kuitenkin ennen muuta taloudellisia: Orimattilan kirkkoherran vuosipalkka oli 8 000 markkaa, kun taas Mäntsälässä samasta työstä tarjottiin 6 300 markkaa.⁶⁰

Oikeastaan Adolfilla oli ollut toinen jalka lähtökuopissaan jo heti Mäntsälään muuton jälkeen, ja hän oli heitellyt sinnikkäästi verkkoja vesille vuosi toisen perään. Orimattila oli vain ensimmäinen seurakunta, jonka kohdalla viimein tärppäsi. Huonolla menestyksellä hän oli pyrkinyt ainakin vuonna 1906 kirkkoherraksi Jääskeen, 1907 Nurmekseen, 1909 Jämsään, 1910 Vihtiin ja 1912 Pielavedelle. Adolf oli tehtaillut 1908 hakemuksen myös Kuolemajärvelle, mutta peruuttanut sen myöhemmin.⁶¹

Mäntsäläläisillä oli kuitenkin hetki aikaa totutella vääjäämättömään muutokseen, sillä kirkkoherran muutto Orimattilaan tapahtui vasta vuoden 1916 huhtikuussa. Kirkonkylässä vietettiin tietenkin hyvästijättöjuhlaa Bromseille, ja meijerin juhlasalissa järjestettyyn tilaisuuteen oli saapunut runsaasti väkeä pitäjän kaikista kylistä. Uusimaa-lehdessä arvioitiin, että osanottajia olisi ollut yhteensä noin 200 henkeä.

”Torwisoiton säwelten kaikuessa saapui juhlawieraat rowasti Broms ja hänen perheensä juhlaan. Aluksi laulettiin wirsi 152 torwisoiton säestyksellä. Agronomi L. Herlewi puhui sitten juhlawieraille sekä persoonallisena ystävänä että seurakunnan puolesta, osoittaen sattuwin

⁵⁸ Uusimaa 13.5.1914; ks. myös Kaiku 9.5.1914; Veckans Krönika 16.5.1914

⁵⁹ Uusi Suometar 6.10.1914; Lahti 6.10.1914

⁶⁰ Manninen 1993, 371–372

⁶¹ Itä-Karjala 19.6.1906; Savon työmiehes 5.2.1907; Suomalainen kansa 18.10.1909; Työkansa 21.12.1910; Veckobladet 21.12.1910; Lahden Sanomat 27.8.1912;

sanoin miten rowasti Broms on ollut kaikkien seurakuntalaisten ystävä, ystävä, joita elämän matkalla jokainen tarvitsee kehotukseksi ja pysyäkseen henkisesti wireillä.”

Tilaisuudessa kuultiin juhlallisia puheita ja musiikkia, joita esittivät Sääksjärven ja kirkonkylän sekakuorot sekä torvisoittokunta. Lahjaksi mäntsäläläiset antoivat eroavalle kirkkoherralle arvokkaan kahvikaluston, ja väliajoilla tarjosivat ”pirteät nuoret emännät kaikille osanottajille Wirkistykseksi kahwia, limonaadia ja teetä vuorotellen”. Jälleen kerran kirkkoherraa kiiteltiin lämpimäksi kansakoulujen kannattajaksi ja opettajiston ystäväksi. Opettajat A. Leimu ja J. Wirtamo totesivat puheissaan, että ”rowasti B. ei ollut niitä Wirkamiehiä, jotka asettuvat pylwään päähän siihen yleisöön nähden, jonka kanssa tulevat tekemisiin ja siksi hän saawutti kaikkien seurakuntalaisten myötätunnon”. J. Wirtamo jatkoi vielä, että seurakuntalaisten kiintymys johtui myöskin ”rowasti B:n korkeasta henkisestä kehittyneisyydestä ja hienosta persoonallisuudesta sekä siitä suwaitsevaisuudesta, millä hän suhtautui muihin elämäntoiminnoihin samalla kun hän esim. kelpaawasti elämällään osoitti että uskon tulee waikuttaa eläwöittäwästi muuhun elämään ja ilmetä m. m. lähimmäisten palwelemisena”.

”Rowasti B. wastasi puheisiin kaksi kertaa ja kiitti lopuksi toimeenpannusta juhlasta, lausuen kiintymyksensä Mäntsälään muutenkin olleen suuren, mutta että ero nyt tuntuu wieläkin waikkeammalta”, raportoitiin Uusimaassa, joka piti juhlaa mieltä kohottavana, lämmittäväenä ja seurakunnan eri kyliä yhdistävänä tilaisuutena. Suurimman uroteon kuulemma kuitenkin suorittivat ”tarjoilijaemännät, jotka klo 4:stä 8:aan ahkerasti puuhasivat. Heille samoinkuin muille juhlan hommaajille, soittajille ja laulajille tunnemme me toiset kiitollisuutta”.⁶²

Niin sulkivat Bromsit Mäntsälän pappilan oven viimeistä kertaa kahdentoista vuoden palveluksensa jälkeen ja matkasivat Orimattilaan. Mukaan lähtenyt perhe oli Mäntsälän vuosina pienentynyt tyttöjen avioliittojen ja poikien työurien myötä, eikä Adolfin työuraakaan ollut enää kovin paljoa jäljellä. Viimeiset seitsemän elinvuottaan hän kuitenkin työskenteli Orimattilassa yhtä uskollisesti ja tunnollisesti kuin aiemmilla paikkakunnillaan.

”Kuwaawana piirteenä rowasti Bromsin tunnollisesta toimensa täyttämisestä mainittakoon, että hän aina viime päiviin asti huolimatta heikontuneesta terweydestään suoritti kaikki kansliatehtävät. Sensijaan oli hän kirwelewin sydämin pakoitettu luopumaan hänelle niin rakkaaksi käyneestä saarnatuolistista”, raportoi Etelä-Suomen Sanomat Adolfin elämän viimeisistä vaiheista.⁶³

Kirkkoherra Adolf Bromsin työura oli jatkunut keskeytymättä jo 43 vuotta, kun hän rauhallisesti nukahti keskipäivällä 13.7.1923 iäiseen uneen. Kuollessaan rowasti oli 69-vuotias.⁶⁴

”Pitkä ja hedelmistä rikas on ollut se työpäiwä, jonka rowasti Broms elämässään suoritti ja lukemattomat owat ne ihmiset, jotka hänen sanoistaan owat löytäneet lepoa ja lohtua ja hänen toiminnastaan saaneet siunausta. Herttaisella käytöksellään ja sydämellisyydellään woitti hän kaikkien rakkauden ja arwonannon niissä seurakunnissa, joissa hän waikutti. Siksi onkin har-

⁶² Uusimaa 28.4.1916; ks. myös Helsingin Sanomat 4.5.1916

⁶³ Etelä-Suomen Sanomat 14.7.1923

⁶⁴ Etelä-Suomen Sanomat 14.7.1923; Uusimaa 16.7.1923; Uusi Suomi 14.7.1923

winaisen suuri se surevien seurakunta, joka nyt awonaisen haudan äärellä kaiwaten häntä muistelee.”⁶⁵

Adolf ja Elli Bromsin hauta Orimattilassa.

Omaisot olivat valinneet Adolfin kuolinilmoitukseen Johanneksen evankeliumista kohdan ”Minä olen ylösousemus ja elämä. Jokainen, joka minuun uskoo, hän ei kuole ijankaikkisesti.” Samalla ilmoitettiin, että hautajaiset järjestetään Orimattilan kirkossa keskiviikkona 18.7.1923 klo 16.⁶⁶

Orimattilassa runsaslukuinen hautajaisaattue aiheuttikin hämmästelyä, sillä näin suuren luokan hautajaisia paikkakunnalla vietettiin hyvin harvoin. Ilmakin suosi useampaa sataa osanottajaa, sillä pilvinen ja tiikusateinen sää pysyi hautausaikana kaukana ja sateettomana. Mäntsälästä hautajaisissa olivat mukana muun muassa Adolfin ystävä agronomi L. Herlevi ja Mäntsälän seurakunnan uusi kirkkoherra Kustaa Hallio. Rovastin arkun kantoivat hautaan hänen poikansa ja vävynsä sekä veli. Haudalla kuultiin paljon puheita, ja hautakummulle laskettiin niin monta seppelettä, että ”hauta muuttui korkeaksi ja kauniiksi kukkaiskummuksi”. Hautauksen kestäessä sekakuoro esitti lau-

luja, ja toimitus päättyi *Sun haltuus rakas Isäni* -virteen.⁶⁷

”Tuuheitten lehtipuitten keskelle, kauniin kukkaiskummun alle oli näin saatettu pidetty sielunpaimen, hyvä, luotettava ystävä. Siellä levätköön hän rauhassa!”⁶⁸

Rovasti, kirkkoherra Adolf Broms oli jo omana elinaikanaan saanut paljon arvostusta ja ihailua osakseen, joista kertovat jo hänen saamansa kunniamerkit, arvonimet, nousukiidossa ollut työura sekä kauniisti kirjoitetut lyhyet ja pidemmät maininnat lehdissä. Ansiotta Adolfia ei myöskään kiitetty muistokirjoituksissa hänen omistautuneisuudestaan ja tunnollisuudestaan sekä vahvasta uskostaan. Noin 16 vuotta kunnioitetun kirkkoherran kuolemasta W. Hagfors -niminen kirjoittaja avasi kuitenkin vähän enemmän Adolfin persoonaa päätettyään muistella Lahti-sanomalehdessä 8.10.1939 Orimattilan ajasta ikuisuuteen siirtyneitä säätyhenkilöitä.

⁶⁵ Etelä-Suomen Sanomat 14.7.1923; Uusi Suomi 15.6.1923; Uusimaa 16.7.1923; Länsi-Savo 16.7.1923; Lahti 17.7.1923; Orimattilan Uutiset 19.7.1923

⁶⁶ Uusimaa 16.7.1923; Uusi Suomi 14.7.1923

⁶⁷ Etelä-Suomen Sanomat 21.7.1923; Uusimaa 23.7.1923

⁶⁸ Etelä-Suomen Sanomat 21.7.1923

”Broms oli arvokas, vakava sielunpaimen, seurusteli etupäässä sivistyneissä piireissä. Hän edusti vanhemman ajan ylimyksellistä papistoa. Kaikkialla, missä hän pappina vaikutti, sai hän tunnustusta ja arvonantoa”, W. Hagfors kirjoitti.⁶⁹ Pahaa sanottavaa ei löytynyt siis vielä, jos ei mitään erityisen sydämellistä tai hersyvääkään. Kaiken kaikkiaan Adolf vaikuttaa käyttäytyneen aina niin sivistyneesti, kunnioitusta herättävästi ja oppineisuuttaan korostaen, että hänen persoonansa jäi kai tavalliselle seurakuntalaiselle etäiseksi.

Elli-rouva jäi miehensä kuoleman jälkeen Ori-mattilaan. Hän oli naimisiin mennessään ollut miestänsä 7 vuotta nuorempi, ja hän myös eli miestänsä paljon pidempään. Adolfin kuolema aloitti Ellin elämässä vaikean ja raskaan ajanjakson. Tähän asti elämä oli varjellut Elliä isoimmilta menetyksiltä, mutta miehensä lisäksi hän joutui pian hautaamaan Anna-tyttärensä 1927 ja esikoispoikansa Oskarin 1928. Annan terveys ei ollut koskaan ollut oikein hyvä, mutta aviomiehensä kanssa tehty Italianmatka vuonna 1921 vahvisti häntä, ja ehkä Italian aurinkoinen sää ja kauniit maisemat antoivatkin hänelle useampia lisävuosia.⁷⁰ Oskar puolestaan kuoli leikkauksen jälkeisiin komplikaatioihin.⁷¹

*Ikääntynyt rovasti Adolf Broms
Uusimaa-lehdessä 10.10.1931.*

”Vainajan ruumiinsiunaus tapahtui vanhan hautausmaan kappelissa klo 4 ip. runsaslukuisen ja edustavan saattojoukon läsnäollessa”, kertoi Kauppalehti 6.6.1928 Oskarin hautajaisista. ”Eräitten ystävien ja opintoverien muodostaman tilapäiskuoron laulettua ’Mä kuljen kohti kuolemaa’ astui kukilla koristetun arkun ääreen asessori A. V. Kuusisto, puhuen mieliinpainuvia lohdutuksen sanoja vainajan puolisolle, pojalle ja iäkkäälle äidille sekä toimittaen ruumiinsiunauksen. Kuoron laulettua ’Autuaitten kiitosvirren’ kantoivat arkun kappelista hautausmaan portilla odottavaan ruumisvaunuun vainajan poika, ylioppilaskokelas Arvi Autere ja veli, tuomari Harry Broms, pankinjohtajat Walldén ja Siemssen, prof. Tavaststjerna, johtaja Nevanlinna, taiteilija Paatela (lanko) sekä nimismies Krokfors (lanko).”⁷²

Annan ja Oskarin lisäksi Elli joutui hyvästelemään myös Aino-tyttärensä vuonna 1939. Menehtyksistä huolimatta rouva Broms jaksoi elää vielä pitkät sotavuodet ja nähdä rauhan syntyvän, kunnes ummisti silmänsä viimeisen kerran ikiuneen.

⁶⁹ Lahti 8.10.1939

⁷⁰ Tirranen 1955; 122.

⁷¹ Kauppalehti 2.6.1928

⁷² Kauppalehti 6.6.1928

*Elli Bromsin kuolinilmoitus.
Hufvudstadsbladet 22.3.1946.*

”Meidän rakas äitimme, ruustinna Elli Broms, os. Molander, syntyi 12.7.1861 ja kuoli rauhallisesti 20.3.1946 rajun sairauden jälkeen”, Bromsin lapset kirjoittivat kuolinilmoituksessaan. Ehkäpä Ellin pitkän elämän jälkipuolta leimanneet menetykset ja muut surut olivat taustalla, kun kuolinilmoituksen loppu kuului:

”Palkitkoon Jumala sen, mitä me emme voineet.”⁷³

⁷³ Hufvudstadsbladet 22.3.1946

KIRJALLISUUTTA

Hulkko, Jouko 1993: ”Perhe oli omavarainen työyhteisö”. Suomalaisen tarina 1. Heräämisen aika s. 69–76. Toimittanut Jaakko Itälä. Kirjayhtymä, Helsinki.

Häggman, Kai 1994: Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.

Klinge, Matti 1997: Kaukana ja kotona. Schildts, Helsinki.

Koivunen, Pia 2007: Yksityisestä sivistysinnosta valtion korkeakouluksi – Viipurin tyttökoulu 1921–1940. Suomen historian sivuainelaudatur -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Lomu, Heli 2013: Toisten hyväksi ja parhaaksi. Lestadiolaisen papin rouvan Jenny Virkkulan elämä (1860–1896). Historiatieteiden pro gradu tutkimus. Oulun yliopisto.

Manninen, Kirsti 1993: ”Mäntsälän seurakunnan, hallinnon ja yhteiskuntaelämän historia autonomian ajalla vuosina 1809–1917”. Mäntsälän historia II. Mäntsälän kunta, Mäntsälä.

Ollila, Anne 1998: Jalo velvollisuus. Virkanaisena 1800-luvun lopun Suomessa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Ollila, Anne 2000: Aika ja elämä. Aikakäsitys 1800-luvun lopussa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Reitala, Aimo 1997: ”Paatela, Oskari (1888–1952)”. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Räisänen, Arja-Liisa 1995: Onnellisen avioliiton ehdot. Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865–1920. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.

Sulkunen, Irma 1995: Mandi Granfelt ja kutsumusten ristiriita. Hanki ja jää, Helsinki.

Tirranen, Hertta (toim.) 1955: Suomen taiteilijoita Alvar Cawénista Wäinö Aaltoneseen: Elämäkertoja. WSOY, Porvoo.

Tuohela, Kirsi 1997: ”Lapsen vuosisata”. Familia. Eurooppalaisen perheen historia 5 s. 215–249. Toimittanut Kaari Utrio. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Tähtinen, Juhani 1992: Kasvatusmoraliteetin ja -suuntausten lähtökohtien muutoksia Suomessa 1850–1989 suomenkielisten kasvatus- ja hoito-oppaiden sekä aikakauslehdistön ilmaisevana. Kasvatustieteiden laitos, Turku

Wirilander, Kaarlo 1974: Herrasväkeä. Suomen säätyläistö 1721–1870. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki